

כ"ז אדר א

הרב יוסף שאול נתנזון

לא ילבש'

בתאריך כ"ז באדר א' חל יום פטירתו של הרב יוסף שאול נתנזון, שנפטר בתאריך זה בשנת תרל"ה (1875). הרב נולד בגליציה, שם למד תורה וברבות הימים התמנה לרבה של למברג, ונודע כאחד המשיבים הגדולים בדורו שתשובותיו התפרסמו בספרו שו"ת 'שואל ומשיב'. ספרים רבים חיבר הרב, בניהם על התנ"ך והשולחן-ערוך, אך כאמור תשובותיו ההלכתיות מקובצות בסדרת ספרי שו"ת 'שואל ומשיב' הנחשב לאחר מספרי היסוד בפסיקת ההלכה. בספרו נמצאים פסקים המהווים אבני יסוד, כמו ההיתר להשתמש בשעון שמדליק נר באופן אוטומטי בשבת¹, תשובה המהווה בסיס הלכתי לשימוש בשעון שבת בשבת. תשובה נוספת היא תשובתו העוסקת בפרשייה חמורה של תקיפות מיניות שביצע מלמד בשניים מתלמידיו הקטנים². הרב נתנזון דרש בתוקף להעביר את המלמד מתפקידו, למרות העדר שני עדים כשרים על המקרים. תשובה זו משמשת אבן יסוד בנושא קבלת עדות על תקיפות מיניות.

נעסוק באחת מתשובותיו הנוגעת ליום הפורים, בו נהגו בני ישראל להתחפש וללבוש בגדים שונים, "זכר למרדכי שיצא בלבוש מלכות"³, ולעיתים אף נהגו להחליף מלבושים בין גברים לנשים. עתה עולה השאלה, הרי יש איסור "לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה"⁴? הראשון שדן בכך היה הרב יהודה מינץ:

על דבר לבישת הפרצופים שנוהגין ללבוש בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים בפורים... מה ראו על ככה גדולים וחסידים עולם ז"ל שנתגדלתי אצלם אשר ראו בניהם ובנותיהם חתניהם וכלותיהם לובשין אותן פרצופים ושינוי בגדיהם מבגדי איש לבגדי אישה וכן להיפך. ואם היה ח"ו נדנדד עבירה חלילה וחס להם לשתוק ולא ימחו וכל-שכן וקל-וחומר באיסור לאו. אלא ודאי היה להם ראייה וסמך שהיתר גמור הוא ואין בלבוש זה הרהור עבירה.⁵

¹ שו"ת שואל ומשיב (מהדורה ו סימן סב).
² שו"ת שואל ומשיב (מהדורה ו סימן קפה).
³ אליה רבה (אורח סימן תרצו ס"ק טו).
⁴ דברים (כב, ה).
⁵ שו"ת מהר"י מינץ (סימן טו).

'דבריהם הם זיכרונם'

תורת חכמי ישראל ביום פטירתם
נתנאל אוירבך

אחת מסיבות ההיתר מבוססת על ההבנה שסיבת איסור 'לא ילבש' היא משום חשש פריצות בהתערבות נשים וגברים יחד, שכאשר גבר ילבש לבוש אישה הוא יתערב איתן ויגיע לדבר עבירה. לפיכך, במקרה ואין האדם מתכוון לשם עבירה אלא לשמחת פורים הדבר מותר. הרמ"א⁶ הביא דברים אלו להלכה:

ומה שנהגו ללבוש פרצופים בפורים, וגבר לובש שמלת אישה ואישה כלי גבר, אין איסור בדבר מאחר שאין מכוונים אלא לשמחה בעלמא.

לעומת זאת יש שאסרו החלפת בגדים בפורים, גם שנעשה במסגרת שמחת החג ללא כוונה לפריצות.⁷ שורש הוויכוח הוא בגדר איסור 'לא ילבש', האם מדובר על איסור פעולה או תוצאה? בפסוק נאמר "לא יִהְיֶה כְּלִי גִבֹר עַל אִשָּׁה וְלֹא יִלְבֹּשׁ גִּבֹר שְׂמֹלֶת אִשָּׁה", מתחילת הפסוק נראה שעיקר האיסור הוא ההווה, 'לא יהיה', המציאות שיש בגד של מין אחד על המין השני, ואילו מסוף הפסוק נראה שהאיסור במעשה הלבשה, 'לא ילבש'.

להבחנה זו הבדל הלכתי רב, לדוגמה: במקרה והאיש לא לבש את בגדי האישה אלא הולבש בהם - אם האיסור בפעולה הרי שלא עשה פעולת איסור, אך מכל-מקום הוא לבוש בבגדי אישה. הבחנה זו בגדר האיסור, איסור פעולה או תוצאה, משפיעה גם על הכוונה בעת הלבשה - שכן אם גדר האיסור הוא בתוצאה, שהאדם לבוש בבגדי אישה, אזי גם כשמתכוון לשמחת פורים ולא להתערבות המינים מכל-מקום הוא לבוש בבגדי אישה וזהו האיסור. אך אם גדר האיסור הוא בפעולה, במעשה לבישה למטרת התערבות המינים, אזי ביכולתו של העדר כוונה לנתב את הפעולה להיתר.

מכאן אנו עוברים לשלב הבא - אמנם מהתורה נאסרה לבישת בגדים של המין השני, אך חכמים הרחיבו איסור זה ואסרו לגברים התנהגויות של נשים ולהיפך. לדוגמה: נאסר על האיש לצבוע את שעריו הלבן לשחור שכן פעולה זו היא התנהגות נשית.⁸

הפוסקים נשאלו שאלה מעניינת אודות רב שלפתע פתאום הפך חצי זקנו משחור ללבן, דבר שציער ובייש אותו. גם הרב נתנזון נשאל:

אם מותר לו לצבוע השערות לבנות שיהיו שחורות מחמת שיש לו בזיון וצער בין בני אדם ואם אינו עובר בזה משום לא ילבש גבר.⁹

הסיבה להתיר במקרה כזה את צביעת השערות נובעת מכך שאין בצביעתו כוונה למטרת האיסור, התנהגות נשית, אלא למניעת ביוש וצער. לפיכך, הרב נתנזון מתיר לו לצבוע את חצי זקנו בשחור, היתר המבוסס על העדר כוונה לאיסור.

לאור זאת, כתב הרב שלמה זלמן אוירבך¹⁰ להתיר צביעת שערות לאדם צעיר ששערותיו הלבניו, כשהמטרה שייראה צעיר, וכן התיר עשיית ניתוח פלסטי לשיפור המראה, "כגון שחוטמו משונה מאד משל כל אדם והוא מתבייש בו", משום שאין מטרת הניתוח ליופי אלא למניעת צער וביוש. אולם, אם גדר איסור 'לא ילבש' בתוצאה שהאדם לבוש בבגדי אישה או ששעריו צבוע, לא תועיל הכוונה, כך סבר הרב משה פיינשטיין¹¹ שאסר לקחת תרופה ההופכת את השערות מלבן לשחור, "דהאיסור הוא על מה שיוצא מזה שהוא מלובש ומקושט כמו הנשים".

⁶ רמ"א (או"ח סימן תרצו סעיף ח). ראו: דרכי משה (הקצר), או"ח סימן תרצו אות ה).

⁷ ב"ח (יו"ד סימן קפב אות ה; או"ח סימן תרצו); ט"ז (יו"ד סימן קפב ס"ק ד).

⁸ נזיר (נט ע"א); שבת (צד ע"ב).

⁹ שו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"א סימן רי).

¹⁰ שו"ת מנחת שלמה (תניינא סימן פו אות ג).

¹¹ שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סימן פב).